

KÉTSZÁZ ESZTENDEJE annak, hogy az első lábbeli készítőik idevándoroltak. Először a csizmadiák jöttek, utánuk a cipészek.

Az 1748-as adóösszeírás az első írásos nyom a szabadkai lábbeli-készítő iparról. Ez az összeírás felsorol 3 csizmadiát és 1 cipészt.

Csizmadiák: Czernyakovics Grga, Marcsetics Gyuro és Kakuczka Mátyás.

Cipész: Varga György.

Négy lábbeli-készítő abban az időben már igen tekintélyes szám volt, hiszen ugyanaz az összeírás, amelyből ezek az adatok valók, mindössze 29 iparost sorol csak fel, akik 12 mesterséget képviseltek és csak a szűcsök és szabók tábora volt népesebb a lábbeli-készítőkéénél.

Adataink nincsenek arról, hogy ezek a lábbeli-készítők milyen körülmények között éltek, de nem érdektelen talán ideiktatni Iványinak, Szabadka történetirójának következő megjegyzését:

— „A helyben lakó egynéhány iparos és boltos igen szegény volt tőke, vagyon és gyakorlat nélkül. úgyhogy megélhetés céljából mellékesen földműveléssel is kellett fogalkoznia, mint sok esetben manapság is”. (Szabadka története, 2 kötet, 219 oldal).

A magyarázata ennek talán az, hogy Szabadka mezőváros paraszti népe csak lassan szokott hozzá az ipari termékek vásárlásához, az induláshoz kapott tőkét pedig vissza kellett adnia az iparosnak, mielőtt még gazdaságilag megerősödött volna.

Mindamellet ez a négy lábbeli-készítő megvetette a szabadkai cipőipar alapjait. A későbbi évek folyamán jelentősen szaporodik a lábbeli-készítő iparosok száma és fellendülésnek indul ez az iparág.

Egy 1775-ből eredő összeírás már igen jelentős fejlődésről számol be és arról ad hírt, hogy abban az évben más 26 mester (21 csizmadia és 5 cipész) tartozott a csizmadia céhhez, 15 legénnyel. Megjegyzi az összeírás, hogy többre nincs is szükség.

Név szerint a következő cipészeket sorolja fel az összeírás Kellner Kristóf, Schron Ferenc, Purcsics György, Khiemel Simon Pamperger Pál.

Eltesszük a városi levéltár elsárgult okmányait és átugorva másfél évszázadot visszatérünk a közelmúltba és a jelenbe.

Az első világháborút megelőző időben és a két világháború között Szabadka lábbelikészítő ipara már országos hírű lett.

A szebbnél-szebb csizmák, cipők és papucsok idevonzották a környeli és távolabbi környék vásárló közönységét, de az élelmes szabadkaiak a helyébe is vitték az árut a vevőnek azzal, hogy száz és száz kilométerekre is elmentek a nevezetesebb kirakodó vásárookra. A lábbeli-készítők száma egyre szaporodott és mind nagyobb jelentőséget képviselt a város életében. Ez a nagyarányú fejlődés tulajdonképpen már akkor megindult, amikor a futóhomokot átszelte a vasút és modern utak tették lehetővé Szabadka könnyű megközelítését, ami a város mindenirányú gyors fejlődését is döntő mértékben elősegítette. 1890-ben már 60 cipész, 86 papucsos és 93 csizmadia dolgozott a városban.

A két világháború között már nemcsak nagyszámú kisiparosról beszélhetünk, hanem komolyabb, nagyobb szabású munkást alkalmazó lábbeli-készítő kisüzemekről is. Huszonöt, harminc sőt ötven munkással is dolgoznak egyes mesterek, és árujukat az egész ország területén vásárolják. Különösen jó hírnévre tettek szert a szabadkai iparosok a rámás — varrott cipőkkel, a fordítva varrott, s a gála cipőkkel és úgynevezett szabadkai papuccsal, de a csizmadia termékei iránt is mindig jelentős volt az érdeklődés. A két háború között nehéz gazdasági viszonyok komoly próbára tették a szabadkai iparosok leleményességét és képességeit, és a megélhetésért való küzdelemben sokat javult a minőség és az izlés.

Ez az állandó fejlődés tette lehetővé azt is, hogy 1936-ban „Globus” néven megalakult az első cipőgyár. Ez a gyár nem volt hosszúéletű, mert tulajdonosai rövidesen kettéosztották az üzemet, úgyhogy két cipőgyár alakult „Sebra”, illetve „Bela” néven. Az utóbbi később a „Marika” nevet vette fel.

A „Sebra” évi termelőképessége hozzávetőlegesen 18.000, a „Marika”-é pedig 30.000 pár lábbeli volt.

Ha az ember ma nézi ezeket a számokat, karikába csodálkozott szemekkel veti fel a kérdést: Hogyan lehet ma, alig 20 évvel később Szabadkán, évi 400.000 pár gyári cipőt termelni?

Erről szól ez az írás.

Ott kezdődik a történet, hogy a „Marikát”, amely majdnem kétszer akkora teljesítőképességgel rendelkezett mint a „Sebra” 1944 szeptember 12-én bombatámadás érte. Azon a napon Szabadka súlyos órákat élt át, amelyek nyomai, mint nyílt sebek, ma is sok helyen még láthatók. A gyár telitalálat következtében teljesen üzemképtelenné vált, gépei jórésze megsemmisült, vagy megsérült, a

többit eltemették a romok. A munkások szétszéledtek. A romok eltakarítása és a gépek kiemelése hosszabb időt vett igénybe, amikor azonban októberben bevonultak a partizán-egységek és az orosz csapatok, új lendülettel fogtak hozzá a gyár munkásai a megmaradt gépek üzembehelyezéséhez. Új erővel és új lendülettel.

Az első probléma a helység kérdése volt és ez a kérdés 10 év óta nem veszített időszerűségéből.

A lebombázott Szabadkán és a még mindig dúló háború nehéz körülményei között nem volt könnyű helységet biztosítani a munka újbóli megkezdéséhez.

Valamelyik munkás felfedezte, hogy a Roth-féle kalapgyárban, két magániparos műhelye van (Füzi és Hitri) és itt elhelyezték a gépeket. A munka megindult.

Novemberben ideköltöztették a másik cipőgyárat is, a „Sebrát”. úgyhogy ebben az eredetileg lakásoknak épült házban most párhuzamosan két cipőgyár működött, természetesen mindkettő egymástól függetlenül, önállóan.

A kisajátítási törvény végrehajtása során a „Sebra” is népi vagyonná lett és a kettő egyesítéséből megszületett a „Prva Petoletka”, amely az azóta eltelt közel tíz esztendő alatt olyan mértékben fejlődött, amelyről 20 év előtt álmodni se mertek. Ma a munkások számát tekintve első helyen van a városban, a termelés értékét tekintve pedig az elsők között. Országos viszonylatban is számontartott és megbecsült gyár a Petoletka, hiszen a Vajdaság három cipőgyára között a legnagyobb. Szerbia népköztársaság területén a második, országos viszonylatban pedig a negyedik helyen van a cipőgyarak ranglistáján. Termelési tervei 400.000 párból és 1 milliárd dinárról beszélnek, munkásainak száma meghaladja 750-et, s a belföldi piacon kívül 3 világrész nyolc országában vannak fogyasztói.

Eddig azonban hosszú, küzdelmes volt az út.

Erről beszélnek a gyár legrégebb munkásai.

Berkes János, eddigi műszaki igazgató, aki most az igazgatói teendőket végzi, nagyon szívesen emlékezik az indulás izgalmas és nehéz hónapjaira. Éppen a „kör” elnevezés alatt ismert munkahelyiségben találtam meg, ahol a külföldre készülők minőségét ellenőrzi.

Erre az osztályra büszke a „Petoletka” minden munkása, mert ez a legkorszerűbb műhely az ország valamennyi cipőgyára között.

Érdemes és érdekes körülnézni itt.

— Ez az osztály tavaly született újjá — mondja Berkes igazgató. — Éveken keresztül futószalaggal dolgoztunk, amely önmű-

ködően vitte a cipőt és a munkások a szalag mellett helyezkedtek el. A futószalag mellett dolgozó munkás kényszerítve volt arra, hogy olyan ütemben dolgozzék, amilyen gyorsaságra a futószalag be volt állítva. Ez a rendszer észszerű volt a termelés mennyiségének szempontjából, a minőség tekintetében azonban káros volt, mert nem minden munkás tudta kifogástalanul elvégezni a reaeső részletmunkát az alatt az idő alatt, ameddig a futószalag az ő munkahelyén állt. Ennek következtében a munkás sokszor kapkodott, idegeskedett s néha felületesen végezte el a maga munkafázisát. A vállalat szakemberei sokszor vitatták azt a kérdést, hogyan lehetne úgy átalakítani a futószalagot, hogy a mennyiség fokozása mellett a minőség is teljes mértékben biztosítva legyen. Az egyik szakember azután külföldön járt és elleste a legkorszerűbb cipőgyárak hasonló műhelyeinek műszaki berendezését, s amit látott, átültette a Petoletkába. Tízmilliós költséggel 1954-ben megtörtént az átalakítás.

Ma ez a korszerű műhely 8 órai munkaidő alatt 800 pár cipőt állít elő. Ha kell kétszer és háromszor 8 órát is dolgoznak naponta.

Ma is futószalagon készül a cipő. Ez a futószalag azonban nem önműködő, mint a régi volt. A cipők körsínpáron elhelyezett függő állványokon jutnak az egyik géptől a másikig és a munkás tolja a szomszédjához a golyóscsapágyon futó állványt, ha már befejezte a maga részletmunkáját a cipőkön. Így nem a futószalag diktálja a munka ütemét, s minden munkásnak van elegendő ideje a megfelelő részletmunka elvégzésére. Láncrendszerben folyik a termelés és minden egyes munkás mindig ugyanazt a részletmunkát végzi a cipőn napokon, hónapokon és éveken át. Ez a munkarendszer biztosítja a termelékenység magas fokát, hiszen a munkás annyira betanulja a saját részletmunkáját, hogy szinte gépiesen végzi azt, viszont a minőség is biztosítva van. A minőségre igen nagy kihatással van az a körülmény is, hogy a bőr puhítását korszerű gőzölő berendezéssel, a szárítást pedig infra-vörös sugarakkal végzik. Az infra-vörös sugarakkal való szárítás a legújabb vívmánya a technikának és a Petoletka ilyen berendezése az egyedüli az egész jugoszláv cipőiparban. Büszkék is rá a munkások.

Elmentünk megnézni a cipő útját, a nyersanyagraktártól a készáruraktárig és láttuk, hogy néhánysszáz kézen megy keresztül a cipő, amíg a dobozba kerül.

A cipő felsőrészét kézzel szabják a szabászati osztályon. A gyár korszerű mintavágó gépe önműködően végzi a nagvságok sokszorosítását és az így elkészült minták alumínium-szegélye mellett gyorsan és biztosan szabdalja a bőrt a szabász éles kése. A talpakat gépekkel szabják. A szabászati osztályból a felsőrész-varrodába kerülnek a kiszabott bőrök, ahol néhánysszáz leány ügyes kézzel varro-

gatja egymáshoz a darabokat. Mindenki csak egy részletmunkát végez a felsőrészen és az egyes munkahelyeken csak percekig tartózkodik a cipő, hogy azután a következő munkásnőhöz vándoroljon. A kész felsőrészek csuzda segítségével jutnak a „kör”-be, ahol a kézi szállítással odahozott talpakkal összeházasodva végigjárják a több mint száz gépet és cipővé alakulnak. Napi 1600—1800 pár cipővé.

— Ebben a helyiségben kezdtük 1945-ben, harmincan a munkát — mondja Berkes igazgató — és akkor, még nem is álmodtuk, hogy 10 év alatt ilyen fejlődést érhet el a gyár. A harminc munkás közül, akik megvetették a gyár alapját, több mint húszan ma is itt dolgoznak. Kucó Béla, Nagykanász Antal, Berkes János, Szakál Lajos, Gálfi József, Duránti Gyula, Duránti Mihály, Sinkovics Lázár, Szmájlágics Alija, Szadojevics Grga, Dózsa Marika, Vojnovics Matildka, Kujundzsics Teri, Platúp Arthur, Gyurica Vládó, Kalóv István, Taskovics László, Taskovics Béla, Balog Illés, Mészáros József, Kovács Juci végigkísérték az üzem fejlődése minden mozzanatában és büszkén tekintenek vissza a küzdelmes útra.

1944 októberében összegyűjtötték a lebombázott „Marika” gépeit, áthozták őket a mostani helyiségbe és megkezdték a munkát. A „Marika” tulajdonosai elmenekültek és a gyár katonai parancsnokság vezetése alatt kezdte meg a működést. Katonai bakancsokat készített a 30 munkás. Először az orosz csapatok, majd pedig a partizán-egységek számára. A háború befejeztével a Népi vagyon igazgatóságának irányítása alá került a gyár, majd 1946 szeptemberében bejegyezték a vállalat cégét, mint önálló ipari üzemet. Ezért ezt az évet veszik a Petoletka születési évének és a gyár 1956-ban ünnepli fennállásának 10. évfordulóját.

Amíg a háború tartott, a katonaság gondoskodott a nyersanyaggal való ellátásról és a katonai parancsnokság adta meg a termelési terveket is. Amikor azonban polgári igazgatás alá került a gyár, a legkomolyabb formában vetődött fel a nyersanyaggal való ellátás problémája. Nem volt bőr. Egyszerűen nem lehetett beszerezni.

A cipészek törték a fejüket, mivel lehetne a bőrt helyettesíteni és megszületett a zsák-cipő. Ma is itt van egy múzeumba kíváncsi példány az akkori termelésből. Elnézegetem. Szalmazsákvászonból készült és valami háborús műanyag a talpa. Szörnyen néz ki, de abban az időben, a hosszú háborúban lerongyolódott ország ellátási viszonyai között keresett cikk volt. Lábbeli volt.

Budai István, a Sztári Grád elnöke, aki hosszú éveken át volt a vállalat igazgatója, meséli, hogy milyen keserves volt ennek a zsákcipőnek az elszállítása is. Közvetlenül a háború befejezése után, amikor még nem volt normális vasúti összeköttetés, teherautókon,

paraszikocsikon szállították ezeket a cipőket Beográdba. A cipők nagy szalmazsákokba voltak csomagolva, mert a szállítódobozok és ládák se voltak.

Elnézem hogyan csomagolnak ma. Az izléses dobozok tizesével helyezkednek el a korszerű címkékkel ellátott szállító-dobozokban. Mosolyogva rakja be őket ugyanaz a munkás, aki tíz évvel ezelőtt megnyálazta a tintaceruzáját és esetlen betűkkel írta rá a nagy szalmazsákra a vevő címét.

Megváltozott a csomagolás módja. De még jobban megváltozott a cipő minősége. A zsák-cipők helyett ma a legdivatosabb cipőket csomagolják. Lakkból, antilopból, elsőrendű borjúbőrből.

Egy évtized se kellett ahhoz, hogy a zsák-cipőtől eljussanak a legkorszerűbb lábbeliig és a londoni, stockholmi, addisabebai piacig.

A gyár fejlődése az első ötéves terv kifizésével indult meg.

A két gyár egyesítéséből született új üzem komoly termelési tervet kapott már az ötéves terv első évében. Szakemberekben Szabadkán nem volt hiány, és néhány géppel is szaporították a szegényes gyári berendezést. A zsákcipők után hulladékbőrből dolgoztak, majd az ellátás tervszerű rendezése után megkezdték a típuscipők gyártását.

Nem volt nagy választék abban az időben. A Petoletka mindössze nyolcféle cipőt gyártott, fekete és barna színben. Ma több mint 180 modell szolgálja a vevők izlését.

A gyártott mennyiség viszont évről-évre emelkedett, amit leghevebben fejeznek ki a következő számok:

1946	25.000 pár
1947	132.000 „
1948	234.000 „
1949	299.000 „
1950	258.000 „
1951	259.000 „

A munkaközösség rendszeresen túllépte termelési tervét és a vándorzászlók és dícséreték sokasága mutatja, milyen megbecsülésben volt ezért része.

De az irányított gazdasági élet éveiben elért hirtelen fejlődést igen komoly mértékben megállította az új gazdasági rendszer életbelépése. Ez a közösség túlságosan beleélte magát abba, hogy a termelést felülről irányítják és a gyár munkásainak nemigen van más feladata, mint hogy többet és jobbat termeljen. A főigazgatóság kiutalta a terv teljesítéséhez szükséges anyagot és gondoskodott a termékek eladásáról is, az elosztási rendszer keretében. Csak dolgozni kellett.

Az új rendszer felkészületlenül találta a munkaközösséget. Ugyanis, amíg egyrészt a tervben vállalt kötelezettségek teljesítéséhez szükséges anyagot az előzetes kiutalások alapján rendszeresen megkapta a gyár, ami lehetővé tette, hogy a termelési terveket teljesítsék, sőt túl is lépjenek, (az utolsó terv-évben 1951-ben 130%-ban teljesítette a gyár a tervet), addig a kitermelt áru elhelyezéséről már magának a gyárnak kellett gondoskodnia.

És itt álltak be a nehézségek.

Jó szakmunkása sok volt a gyárnak, volt a tervgazdálkodás kívánta követelményeknek megfelelő tisztviselői kara is, a szabadkereskedelemben jártas, gyakorlattal rendelkező kereskedő-szakádere azonban nem volt.

Ahogy megszűnt a pontrendszer és kifejlődött a szabadkereskedelem, amilyen mértékben szaporodott az áru a piacon és a cipőért többet nem kellett sorbaállni, máról-holnapra megváltozott a fogyasztóközönség is.

Igényes lett a vevő.

Nem akart többé típuscipőt, hanem izléses, divatos lábbelit keresett.

A „Petoletka” raktárai tele voltak típus-cipőkkel.

Olyan mértékben voltak tele ezek a raktárak, hogy a készletek meghaladták az 1952-es évi termelési mennyiséget.

És nem volt főigazgatóság, hogy gondoskodják a termelvények elhelyezéséről. Nem volt aki kiutalja az árút valakinek.

Új fogalmakat kellett megtanulni a „Petoletkában” is: szabadpiac, kereslet, kínálat, piacismeret, ízléskutatás.

A probléma két irányú volt: először is el kellett helyezni a hatalmas árukészleteket, másodszor meg kellett állapítani, mi az, amit szabad termelni, mi az amit keres a közönség, hogy a termelt áru azonnal vevőre találjon és ne növelje a gyárra, súlyos teherként nehezedő és egyre nagyobb pénzügyi gondokat képező eladatlan készleteket.

Nem tudni, hogy melyik probléma volt a súlyosabb.

A készletek elhelyezése két okból adott gondot: először is a típus-cipő már nem kellett a vevőnek, másodszor pedig ez a típus-cipő a szabad árakra alkalmazott rendelkezések folytán olyan drága volt, hogy azon az áron akkor sem kellett volna a vevőnek, ha izlésesebb és divatosabb.

Nem volt nehéz kiszámítani, hogy az új termelés olcsóbb, mint a raktári áru.

A termelés vonalán könnyebben feltalálta magát a munkaközösség. Jó szakemberekben nem volt hiány, jó ízlésben sem, a diva-

tot ismerték, a fogyasztótól nem volt nehéz megtudni, hogy mit akar. De ahhoz, hogy divatos cipőt készítsünk, nem elég a jó szakember és a divat ismerete. Kaptafa is kell hozzá. Megfelelő a divat igényeit kielégítő cipők készítésére alkalmas kaptafa. És a gyárnak csak néhány típuscipő-fajta készítésére alkalmas kaptafája volt.

De a suszter nem maradt ennél a kaptafánál.

Kidolgozták az új kaptafa-mintákat és megrendelték a kaptafagyárnál. Azonban a rendeléstől a használatbavetésig hosszú volt az út. Ugyanis a kisszámú kaptafagyár nem győzte gyártani az új kaptafákat, hiszen nemcsak a „Petoletka” adta le rendelését, hanem valamennyi cipőgyár és szövetkezet az országban, mert mindannyian most tértek át a típus-cipőről a divatosra. Hónapok kellettek, amíg az új kaptafák megérkeztek, és addig nem állhatott tétlenül 300 ember. Folytatták tehát a típus-cipők gyártását. Minden jobb meggyőződés és minden gazdasági számvetés ellenére. Dolgozni kellett.

És tovább szaporodott a raktári készlet.

Szorítyon szorította a cipő a cipészt. Nem csak a lábát.

Egymást érték a megbeszélések arról, hogyan lehet kiutat találni ebből a zsákutcából, amely már-már azzal fenyegetett, hogy a vállalat felszámolásához vezet.

S azután megtalálták a megoldást, amely érdekes, eredeti és tanulságos.

Abból az egyszerű bölcsességből indultak ki, hogy a típus-cipő sohasem talál vevőre, amíg raktáron hever. Miután a kereskedelmi hálózat csak jelentéktelen mértékben vásárolja, mert a divatost keresi, más módot kell találni arra, hogy a cipő mégis eljusson a fogyasztóhoz.

És megszületett a gondolat, hogy az árut amely kilátástalanul várja a kereskedelmi vállalatokat a raktárban, bizományba kell adni a kereskedőknek. Ne álljon raktáron, legyen a kereskedelmi hálózatban, a vevő szeme előtt. Megszervezték az egész országot. Elsősorban az akkor fejlődésnek indult szövetkezeti kereskedelemre helyezték a fősúlyt és a szövetkezetek százainak adtak bizományba cipőt.

Itt látom a falon most is azt a térképet, amelyen apró zászlócskák jelzik, hogy az ország melyik városában van bizományi árusításban „Petoletka” cipő. 389 ilyen zászlócska mutatja, hogy a gyár több mint 100.000 párt kitevő raktári készlete eljutott Jugoszlávia minden tájára.

Amíg ez a szervezés folyt, megérkeztek az új kaptafák, elkészültek a divatos minták és megindult az újszerű termelés. A típus-

cipőről, amely csak szegezett volt, hirtelen új gyártási módok bevezetésével áttértek a kaliforniai szandálok és ragasztott lábbelik gyártására is.

A „Petoletka” áruja keresett cikk lett a piacon. Azon felül a termelés is olcsóbb lett, és az elért haszon lehetővé tette a típuscipők magas árának fokozatos csökkentését. 389 üzlet árulta országszerte a típuscipők mellett a legkorszerűbb eljárással gyártott divatos cipőket is. És lassan fogytak a készletek. Hónapról-hónapra fokozódott az eladás, ami lehetővé tette a termelés újbóli emelését, visszaadta a munkaközösség önbizalmát és megalapozta a vállalat további fejlődését.

Ebben a súlyos harcban, amelyet a vállalat vívott, megedződtek az emberek. A munkástanács és igazgatóbizottság tagjai párhuzamosan a megfelelő tisztviselői apparátus kiépítésével, kellő tapasztalatot szereztek és most már tudtak és mertek alkalmazkodni az új idők új követelményeihez.

Nagy harc volt, de győzedelmes.

A termelés kiszélesítésével és korszerűsítésével a munkaközösség legfőbb törekvése a minőség javítására irányult. Ezt megkövetelte a szabadverseny. Nem csak szebb, de jobb cipőt is kellett csinálni. Ez a törekvés is sikerrel járt és 1953-ban már arra is gondolhattak, hogy a vállalat megkísérli a külföldi piac meghódítását. Amikor először vetődött fel a kérdés az igazgatóbizottság ülésén, az egyik vezető tisztviselő megkérdezte, küldjön-e a vállalat mintaküldeményt külföldre, egyesek mosolyogva álmodozásnak minősítették a külföldre való törekvést.

— Hol vagyunk mi még attól — mondogatták. A külföldnek nagyobb gyárai vannak mint a miénk s van elég cipőjük. Kár a költségért.

Hosszú viták alakultak ki a gyárban erről a kérdéstről. A vélemények gyakori harcában kiderült, hogy a többség érdemesnek tartja megkísérelni: hátha mégis tudunk olyan cipőt csinálni, ami jó a külföldnek.

És 1953 végén elmentek a minták a határokon túlra.

A kishitűek már-már azt hitték, nekik van igazuk, hiszen a külföldi érdeklődők mindig csak újabb- és újabb mintákat kértek, de rendelést nem adtak. De aztán megérkezett néhány kisebb rendelés és méghozzá elsőnek Londonból. Nagy volt az öröm. Rövidesen komoly rendelések is érkeztek. Az első nagy szállítás Abessziába irányult. 12.000 pár. Majdnem egyhavi termelés abban az időben. A maguk erejében nem bízó és gyanakvók újból szükségnek tartották kifejezésre juttatni kishitűségüket:

— Majd visszajön ez a küldemény. Tömegtermelésben másképp fog kinézni a cipő, mint a külön gonddal készített és össze-vissza fényesített minta.

De nem jött vissza. Se az, sem a másik. Sőt rövidesen levél érkezett, amelyben a távoli vevő azt írta, hogy nagyon meg van elégedve. Újabb rendelést ad.

Azután egymásután jöttek a rendelések: Anglia, Svédország, Norvégia, Arábia, a Szovjetunió, Lengyelország csatlakoztak a „Petoletka” külföldi vevőihez, és ma már mindenki a világ legtermészetesebb dolgának tartja, hogy a szabadkai cipőt három világrész nyolc országában vásárolják a fogyasztók.

Sőt, a túllengett inga törvényét követve, van olyan is, aki azt hiszi, hogy a „Petoletka” cipőt csak megcsinálni nehéz, eladni már nem.

A külföldi piacon elért eredmények nagy lendületet adnak a vállalatnak. Mindenekelőtt a jelentős külföldi rendelések igen komoly anyagi hasznot biztosítanak a közösségnek, a devizák pedig lehetővé teszik a legkorszerűbb gépek és egyéb berendezések megvásárlását, de nem lebecsülendő a külföldi szállítások közvetett haszna sem. A rendelések idejében való leszállítása új követelményeket támasztott a termelés megszervezése tekintetében is és jobb, korszerűbb szervezést eredményezett. Az a törekvés, hogy az áruminták minél inkább megfeleljenek a külföldi vevő ízlésének, rákényszerítette a vállalatot, nemcsak a belföldi, hanem a külföldi divat szervezett és rendszeres figyelésére is, új gyártási módszerek bevezetésére, a modellek tökéletesítésére, stb., amiből nemcsak a „Petoletkának” van haszna, hanem a fogyasztónak is, mert mindezeknek az a következménye, hogy a belföldi fogyasztó is hozzájut a legújabb külföldi divat szerint készült, korszerű cipőhöz, még hozzá a külföldiekkel egyidőben.

Friss szelek fújnak itt. Lendület van és széles kilátások.

1952-ben az egész évi terv 120.000 párrá készült. Ma ennél többet terveznek csak a külföldi piac számára.

Jókora földgömb áll az igazgatói szoba egyik szekrényén. Piros zászlócskák lengenek azon országok fővárosainál ahová szállít, de egymásután szaporodnak a fehér zászlócskák is, amelyek az eredményekkel kecsegtető tárgyalások alapján elküldött minták útját követik. Nem könnyű az igényes (külföldi ízlését eltalálni, nem könnyű külföldi vevők árpolitikájába beleilleszkedni és nem könnyű állni a versenyt a fejlettebb országok korszerű cipő-iparának a miénkénél jóval nagyobb lehetőségeivel. Mégis derűsen néznek a gyár munkásai az új törekvések eredményei elé. Fején találták a szöveget.

A belföldi piacon három vonalon igyekeznek tért hódítani a gyár. Fokozatosan kiépítette saját üzlethálózatát, az ország minden részében vannak fix vételre vásárló állandó vevői és még mindig van bizományi áruja idegen kereskedelmi vállalatoknál.

A saját üzlet-hálózat kiépítését akkor kezdte meg a gyár, amikor a típus-cipőkkel teli raktár elhelyezése volt a legfőbb problémája. Először a Vajdaság területén nyitottak néhány üzletet 1952-ben. Azután rájöttek arra, hogy a nagyvárosokban nyitott üzletek összehasonlíthatatlanul kifizetődöbbségek és ma már minden köztársasági fővárosban van saját üzletük. Úgyszintén a fontosabb ipari központokban is. A „Petoletka” saját hálózatához ma már 20 üzlet tartozik, amelyek jelentős kapacitást biztosítanak a gyárnak akkor is, ha csak ezekre támaszkodnék. A térhódítás másik vonala a kereskedelmi vállalatokon keresztül történő eladás. Az ország minden táján vannak vállalatnak biztos és állandó vevői és ezek szilárd alapját képezik az üzem további növekedésének.

A bizományi eladás, amely a szabad piac kezdetén egyetlen mentsvárát képezte a súlyos körülmények közé jutott gyárnak, ma már csak jelentéktelen szerepet játszik, mert azzal, hogy lehetővé tette a típus-készletek eladását, tulajdonképpen befejezte hivatását. A 389 bizományi üzlet ma már a múlté. Itt-ott van még a gyárnak bizományi áruja, a kereskedelmi hálózatnál, de ezeket az üzleteket már saját üzletnek tekinti a „Petoletka”, mert csak idő és lehetőség kérdése, hogy alakilag is sajátjává tegye őket.

A bizományi eladás mint módszer végtelenül nagy szolgálatot tett a gyárnak. Azonfelül, hogy elősegítette a típus-készletek eredményes elhelyezését, felbecsülhetetlenül sokat tett a gyár termékeinek népszerűsítése terén is. Ez a mód ismertette meg a vevőkkel a „Petoletka” cipőt és azok a kereskedelmi vállalatok képezik ma is az üzem vevőkörének a zömét, amelyek a gyár termékeit bizományi alapon való árúsítással bevezettek a saját piacukon.

Ezen a három úton jut el a „Petoletka” cipő az ország minden tájára, mint megbízható minőségéről, divatos és kényelmes voltáról ismert és keresett korszerű közszükségleti cikk. A jövőt illetően nagy tervei vannak a munkaközösségnek. A távlati terv mindenképpel az előregedett gépek kicserélését és a gyárhelyiség kibővítését, valamint új gyár építését látja elő. Legnagyobb problémája ma is a helyiség-hiány. Valamennyi műhely túlszűfolt gépekkel és embelekkel és sürgős szükség volna tágasabb, kényelmesebb, az állandóan szélesedő munka fokozódó ütemének megfelelő helyiségekre. Elsősorban a szomszédos házak felé irányulnak a tekintetek. Legáltalább az egyik szomszédházat kellene műhelyekké átalakítani.

De ez már a jövőre tartozik...